

Nr 22.

Ankom till riksdagens kansli den 21 maj 1918 kl. 3 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 22 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omläggning av studentexamen i viss riktning.

I en inom andra kammaren av herr *Tengdahl* väckt motion nr 291 hemställes, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära undersökning, 1) huruvida icke studentexamen, särskilt för läroverkens egna lärjungar, bör kunna omläggas så, att efter censorsinstitutionens eventuella slopande eller omskapande till en klagoinstans, lärarnes efter hand samlade omdöme om lärjungarne blir utslagsgivande; i samband varmed frågan om ändrad bortvals rätt och om betygs giltighetstid bör även tagas i betraktande; 2) huruvida icke i de fall, där nu kräves full studentexamen för tillträde till vissa studier, dessa bestämmelser kunna utbytas mot fordran på studentexamenskunskaper endast i vissa uppräknade ämnen.

Med avseende på motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen avgivit utlåtande över densamma och därvid anfört följande: *Andra kammarens första tillfälliga utskott.*

»Frågan om en reformering av studentexamen — i stort sett om också icke i detaljerna överensstämmande med nu föreliggande förslag — förekom vid 1908 års riksdag på grund av motioner, väckta en i andra kammaren av herr *Centerwall* och i en första kammaren av herr *Richter*. Herr *Centerwall* föreslog i sin motion bland annat följande:

*Motioner
1908.*

»Till vittnen vid den muntliga studentexamen förordnar överstyrelsen
Bihang till riksdagens protokoll 1918. 12 saml. 1 avd. 17 häft. (Nr 22.) 1

läroverkets inspektor samt två i samma stad boende, för skolan intresserade män. Vittnena äga rätt att bestämma område, inom vilket examen skall röra sig, att till protokollet göra anmärkningar samt att underkänna privatister. Examen avlägges i vart ämne inom den termin, då undervisningen i ämnet avslutas. Under sista vårterminen hållas, med lämplig mellantid, skriftliga examina i månaderna februari—mars och muntliga examina i april. För privatister anordnas särskilda examina i de ämnen, i vilka skolans elever under föregående terminer blivit godkända. Lärjunge, som blivit underkänd i två eller högst tre ämnen, beviljas rättighet att under kommande hösttermin i den ordning överstyrelsen bestämmer, avlägga nya examina.»

Förslaget innebar sålunda, att skolans lärare skulle få rätt att förklara dess ordinarie elever godkända samt att kontrollen överflyttades från censornorna till stationära vittnen. Eleven kunde härigenom avsluta det ena ämnet efter det andra med lämpliga mellantider. Alla examina skulle vara avslutade i april.

Frågan förföll emellertid, då båda kamrarna, därvid följande sina resp. utskotts hemställanden, avslog de i ämnet väckta motionerna.

Den föreliggande motionen sönderfaller i följande fem huvudpunkter: 1) borttagande av censursinstitutionen vid studentexamen för läroverkens egna lärjungar, 2) borttagandet av studentexamineraudet för läroverkens egna lärjungar, 3) bortvalsrätten vid studentexamen, 4) betyg å studentkunskaper böra ha liknande giltighetstid som betyg vid universiteten, 5) en allmän undersökning av studentexamens behövlighet för vissa levnadsbanor. Lämpligheten av flertalet av de åtgärder, som motionären därvid föreslagit, torde dock med fog kunna sättas i fråga. Utskottet tror, att ett fullföljande av de förslag, som motionären vid föregående tillfällen framställt, nämligen om ekonomiskt understöd till begåvade men obemedlade studerande, skulle vara mera ägnat att befordra det i och för sig synnerligen behjärtansvärda ändamålet än föreliggande reformyrkanden, vilka, därest de bleve tillämpade, utan tvivel i stort sett komme att verka därhän, att kunskapsfordringarna för studentexamen icke hölles uppe på vederbörlig nivå.

Värdet av vissa reformer på läroverksundervisningens område har varit omstritt, och man har på sina håll på goda grunder velat göra gällande, att de resultat, dessa reformer medfört, icke i allo blivit vad man hoppats. Det har riktats anmärkningar mot halten av våra studenters kunskaper, och utskottet vågar anse det vara på tiden, att en allvarlig undersökning kommer till stånd i syfte att utröna, om icke kunskapsfordringarna och ämnesgruppteringen i studentexamen skulle kunna organiseras på ett ändamålsenligare sätt än hittills varit fallet.

Icke minst framhålles från universitet och andra håll, att den s. k. bortvalsrätten fått en olämplig användning. Denna rätt åsyftar ju att bereda de studerande möjlighet att fördjupa sig i vissa ämnen, till vilka de särskilt dragas av intressen och anlag, men i verkligheten har det visat sig, att man ofta valt bort ämnen i största möjliga utsträckning i den tydliga avsikten att med minsta möjliga ansträngning avlägga sin studentexamen. Bortvalet har alltså i många fall icke dikterats av viljan eller behovet att koncentrera sig på några få ämnen för att i och genom dem inhämta ett vidgat vetande utan av arbetsovillighet, motvilja mot vissa lärare och andra dylika motiv. Erfarenheten har också visat, att detta slags bortval långt ifrån att underlätta avläggandet av studentexamen tvärt om allt för ofta medfört »kuggningar», detta tydligen av den anledningen att ju flera ämnen man bortväljer, desto strängare måste fordran upprätthållas, att vederbörande hjälpligt behärskar de återstående, och är då detta icke fallet, blir naturligtvis ett underkännande följden.

Utskottet anser sig alltså icke kunna biträda motionärens förslag om en ytterligare utsträckning av den ifrågavarande bortvalsrätten och instämmer i detta avseende i vad universitetskanslern och läroverksöverstyrelsen i sina utlåtanden i ärendet framhållit (se bilagorna).

Utskottet kan icke underlåta att i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på den allmänna försämring i kunskaps- och bildningsavseende den praktiserade bortvalsrätten medfört. I stället för koncentration och fördjupning har kommit en betänkelig förflackning. De gapande luckorna i utbildningen ha icke neutraliserats genom ökad grundlighet inom de ämnen man valt. Iakttagelser vid universiteten ha också bestyrkt, att de nya studentgenerationerna börja universitetsstudierna genomsnittligt mycket sämre rustade än de gamla. Vi ha kommit in i en återvändsgränd, där den högre bildningen allt mer förlorar förutsättningarna för ökat uppsving och blomstring, därför att den allmänna grund, läroverksundervisningen bör ge, försvagats tack vare ett oklokt och ytlighet befrämjande system. Principen för en reform på detta område får därför på inga villkor väljas så, att tillträdet till vissa fortsatta studier underlättas genom avprutning av de för just dessa studier nödvändiga kvalifikationerna, utan måste väljas så, att underlättandet av tillträdet till dessa studier sker med fullt upprätthållande av de därför nödvändiga kvalifikationerna. En linjeuppdelning, syftande till att för lärjungarna möjliggöra koncentration i enlighet med deras anlag på vissa naturligt samhörande ämnesgrupper, samt effektiv ekonomisk hjälp från det allmännas sida åt medellösa begåvningar, är sålunda enligt utskottets uppfattning den huvudlinje, reformarbetet här bör beträda.

Motionären föreslår vidare, att censorsinstitutionen måtte avskaffas.

Följden härav skulle givetvis bliva, att ingen verklig kontroll av utomstående myndighet komme att utövas över de normer, efter vilka resp. lärare godkände eller underkände eleverna. Ingen vill påstå, att icke flertalet lärare äro rättskaffens män, som behandla lärjungarna rättvist och efter förtjänst, men det finnes undantag från regeln, och det är faktiskt, att censorer genom sitt ingripande räddat lärjungar från oförtjänta underkännanden.

Att lärjungar, som verkligen samvetsgrant skött sina studier, skulle hysa någon fruktan för censorerna eller bliva irriterade över deras närvaro under examen, torde väl endast sällan förekomma. Det är för övrigt av stor betydelse och bör för alla parter kännas tryggt, om denna examen övervakas av en utom läroverket stående opartisk myndighet. Dessutom är censorsinstitutionen ägnad att hålla kunskapsfordringarna uppe på ett någorlunda likartat plan vid de olika läroverken, så att de motsvara, vad i detta avseende är statutenligt fastställt.

Utskottet kan alltså icke tillstyrka motionärens förslag, att censorsinstitutionen måtte avskaffas, eller det i samband därmed stående kravet, att den nuvarande formen för studentexamens avläggande skulle borttagas för läroverkens lärjungar.

Motionären yrkar vidare, att studerande skulle kunna provas och erhålla betyg i de i studentexamen ingående ämnena på olika tider med en maximitid från det först förvärvade betyget av förslagsvis 5 år. Utskottet vill icke förneka, att med en sådan anordning vissa praktiska fördelar skulle kunna vinnas, men olägenheterna synas vara övervägande. Då utskottet utgår från den förutsättningen, att censorsinstitutionen icke bör borttagas, och då en prövning efter hand i den av motionären förordade formen icke alltid kunde ske under censors överinseende, så komme vissa lärjungar att bliva examinerade inför censor, andra utan censors kontroll. Utskottet vill också i detta avseende åberopa, vad andra kammarens första tillfälliga utskott uttalade med anledning av herr Centerwalls år 1908 väckta motion om en reformering av mogenhetsexamen, vari ett liknande krav uppställdes. Utskottet yttrade nämligen angående de skriftliga prövningarna, att det tvivelsutan vore synnerligen fördelaktigt, om prövningarna anordnades så, att de skedde med större mellanrum och lärjungarna sålunda erhöle någon särskild förberedelsestid för varje prövning samt fortsatte därefter:

»En sådan förändring kan ju också lätteligen genomföras, då vid dessa prövningar censor icke är närvarande. Vad åter de muntliga prövningarna vidkommer kan det ifrågasättas, om ett utdragande av dessa under en hel termin eller ett helt läsår, med upprepade förhör, skulle innebära en lättnad eller minska faran för överansträngning. Dylika specialförhör lära omotståndligen medföra ökade fordringar på aktuella minneskunskaper och

torde snarare göra examen ej lättare utan svårare. Exempelen från Danmark och Norge på de olägenheter, som dessa serier av småexamina medföra för både lärare och lärjungar, mana knappt till efterföljd. Däremot kan det ifrågasättas, om icke genom lämpliga anordningar ytterligare en del ämnen kunde uteslutas på ett tidigare stadium, därvid möjligen, om så ansåges nödigt, censorerna kunde övervaka prövningarna exempelvis i ring 3 likaväl som i ring 4. Det nu sagda gäller i avseende å läroverkens lärjungar.

Det torde sålunda kunna sättas i fråga, huruvida den av motionären förordade examensanordningen i själva verket skulle medföra ett praktiskt underlättande av studietarbetet och examen. Utskottet vågar därför icke tillstyrka denna del av förslaget.

Den enda punkt i motionärens reformprogram, i vilken utskottet kan instämma, åtminstone i syftet, är den sista eller den, som innehåller en hemställan om en allmän undersökning om studentexamens behövlighet för vissa levnadsbanor, sålunda icke endast för praktisk verksamhet utan även för fortsatta studier vid universitetet. Motionären ifrågasätter, huruvida blivande läkare, lärare, jurister, präster för sin yrkesutbildning verkligen behöva inhämta alla de ämnen, som numera ingå i studentexamen; hans önskemål är, att man så snart som möjligt skall kunna börja sina specialstudier för att så mycket fortare kunna avsluta utbildningen för det blivande kallet. Utan tvivel innebära sådana önskemål mycket, som är behjärtansvärt. Men tydligt är, att om den vanliga studentexamen icke skall fordras för den lärda fackutbildningen, det dock torde kunna begäras, att den, som börjar sina universitetsstudier, kan på något sätt styrka, att vad som brister honom i vetande på andra områden, ekvivaleras genom fördjupade insikter i de ämnen, som stå hans blivande fack närmare. Universitetskanslern yttrar i detta ämne (Bil. A) följande:

»Beträffande studentexamen såsom specifik grundval för universitetsstudier av olika art har jag uti två viktiga hänseenden, nämligen i fråga om kvalificerad studentexamen såsom villkor för behörighet att avlägga examen dels inom juridisk och dels inom teologisk fakultet, helt nyligen varit i tillfälle att, efter verkställd utredning hos vederbörande akademiska myndigheter, till Eders Kungl. Maj:t avgiva särskilda underdåniga utlåtanden, i vilka jag framlagt förslag till vissa ändrade bestämmelser i nämnda hänseenden. Framställning om ändring i bestämmelserna om kvalificerad studentexamen för blivande medicine studerande har jämväl blivit till mig ingiven och är för närvarande föremål för utredning.»

Att döma av detta uttalande synes frågan om en reformering av studentexamen såsom specifik grundval för universitetsstudier av olika art vara föremål för vederbörandes uppmärksamhet.

Det är enligt utskottets uppfattning icke välgrundat att göra tillträdet till universitetsstudierna absolut beroende av, huruvida vederbörande formellt avlagt studentexamen. Redan ur universitetets egen synpunkt är vidmakt-hållandet av detta tillträdesvillkor såsom obetingat knappast en fördel. Med de betydande luckor, den praktiserade bortvalsrätten medför i lärjungarnas allmänna underbyggnad, finns givetvis ingen som helst garanti för att de vid studiernas fortsättning vid universitetet ha de förutsättningar, som krävas för den särskilda ämnesgrupp de ägna sig åt. För universitetet är det framför allt av betydelse, att de som ägna sitt studium åt en viss ämnesgrupp också besitta de för detta studium nödiga förkunskaperna. Det bör då givetvis vara en relativt underordnad fråga, om innehavet av dessa nödiga förkunskaper formellt bekräftats genom avlagd studentexamen eller styrkts på annat sätt. Detta så mycket mer som en avlagd studentexamen numera ju på intet sätt garanterar förefintligheten av de för studiet av en viss vid universitetet vald ämnesgrupp nödiga förkunskaperna. Öppnandet av även andra vägar än studentexamen till universitetet torde därför enligt utskottets mening vara både välmotiverat och välbetänkt. Det får ej förglömmas, att möjligheten att avlägga studentexamen ingalunda finns för alla dem, som likväl genom målmedvetna självstudier inom vissa för deras anlag och intressen lämpade ämnen vidgat sina kunskaper inom dessa ämnen långt utöver de för studentexamen gällande genomsnittsfordringarna. Att låta den omständigheten, att de icke varit i tillfälle att avlägga studentexamen, utgöra ett absolut hinder för universitetsstudier inom deras speciella ämnesgrupp kan uppenbarligen icke vara välbetänkt.

På grund av vad ovan anförts, får alltså utskottet hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära undersökning, i vilka särskilda fall och under vilka betingelser kravet på avlagd studentexamen såsom villkor för tillträde till vissa studier och levnadsbanor må kunna eftergivnas.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Genom det av andra kammaren i förevarande ärende fattade beslut har detsamma inskränkts till att omfatta allenast frågan om studentexamen såsom villkor för tillträde till vissa studier och levnadsbanor, varvid spörsmålet, huruvida studentexamen kan anses vara obetingat nödvändig för inträde vid universiteten, skjutits i förgrunden.

Uppenbarligen har studentexamen på grund av tidsförhållandenas för-

ändring och läroverkens successiva förvandling till grundläggande undervisningsanstalter för aspiranter till de mest olikartade levnadsbanor kommit i en allt mer ohållbar ställning med hänsyn till de garantier den varit avsedd att lämna för »dens mogenhet, som en fullständig elementarutbildning avser att bibringa», som det hette i de tidigare betygen för den då så kallade maturitetsexamen. Särskilt genom följderna av den i samband med senaste läroverksreformen införda bortvalsrätten har studentexamen blivit en osäker grundval för universitetsstudier, och klagomål i sådant hänseende har jämväl försports från universiteten, vilka på egen hand sökt råda bot mot bristfälligheterna genom att för rätt till deltagande och prövning i vissa lärogrener kräva en på visst sätt kvalificerad studentexamen eller särskild fyllnadsprövning. Men även de praktiska yrkenas män rikta anmärkningar mot studentexamen, vilken de finna allt för teoretisk, och jämväl från målsmän och elever framställas anmärkningar mot nuvarande undervisningsplan såsom ej tillräckligt tillgodoseende behovet av utbildning för skilda levnadsbanor.

Förefinnas sålunda brister i den nuvarande studentexamen såsom grundval för fortsatt utbildning och särskilt ifråga om kompetensen för studier vid universiteten, torde dessa brister böra undanröjas genom reformering av densamma.

Vägen till sådan reformering synes böra gå genom en differentiering, som med behörigt avseende fästas vid läroverkens uppgift att meddela ett visst mått av allmänbildning och utan sänkande av studentexamens kvalitet, klyver undervisningsväsendet på det högre stadiet i flera linjer än hittills, på samma gång som antalet ämnen på varje linje förminskas. Utbildningen i varje linjes ämnesgrupp kan då bli gedignare än det nuvarande ytliga mångläseriet tillåter. Såsom av vad i ärendet förekommit framgår är nu påpekade missförhållanden redan föremål för uppmärksamhet, och utredning pågår såväl om studentexamens omläggning i allmänhet genom gymnasiets uppdelning i flera linjer som ock i fråga om kvalificerad studentexamen såsom villkor för behörighet att avlägga examen inom vissa fakulteter vid universiteten.

Även om utskottet således icke anser att med föranledande av befintliga bristfälligheter beträffande studentexamen, behov förefinnes för öppnande jämte densamma jämväl av annan väg för tillträde till universiteten, synes det dock utskottet som om ur andra synpunkter sistnämnda förslag förtjänar att komma under prövning. Såsom andra kammarens utskott anfört förefinnes icke alltid möjlighet för personer, som genom självstudier eller på annat sätt förvärvat nödiga förkunskaper, att avlägga studentexamen, och i varje fall kan fordran på dylik examens avläggande såsom ovillkorlig förutsättning för tillträde till universitet föranleda annars ej erforderliga

kostnader och tidsutdräkter, och det torde vara med statsintresset förenligt att i sådana fall lätta tillträdet till den högre undervisningen. Eftergivandet av fordran på studentexamens avläggande får dock enligt utskottets mening ingalunda medföra en nedsättning av de eljest erforderliga kompetensvillkoren, och i den mån det nu förevarande önskemålet syftar därhän, måste det av utskottet bestämt avvisas. För att erhålla nödig garanti i angivna hänseende synes erforderligt att bestämmanderätten rörande inträdeskompetensen för personer, som ej avlagt studentexamen, överlämnas till universiteten själva och att tillträdet göres beroende av genom prövning därstädes ådagalagd kvalifikation för universitetsstudiers bedrivande. För vinnande av största möjliga enhetlighet vid avgörande av frågor om rätt till inträde vid universitet utan avlagd svensk studentexamen, synes jämväl böra tagas i övervägande huruvida icke även frågor rörande dispens från sådan examen på grund av avlagd motsvarande examen i annat land eller andra jämförliga prov borde överlämnas åt universitetsmyndigheterna.

I detta sammanhang vill utskottet omnämna, att erfarenheterna från Tyskland, där på sätt nu är i fråga möjlighet öppnats för tillträde till universiteten utan föregående studentexamen, synes hava visat sig gynnsamma.

Den nu behandlade frågan torde enligt utskottets mening lämpligen kunna upptagas till undersökning i sammanhang med förenämnda redan pågående utredningar, därvid jämväl spörsmålet om studentexamen såsom villkor för inträde på praktiska banor, såsom nära sammanhängande med frågan om gymnasieundervisningens omorganisation i syfte att bättre tillgodose kravet på utbildning för skilda levnadsbanor, torde böra vinna nödigt beaktande.

Under återopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens
i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 23 maj 1918.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell*, *Bergman*, *Schjeller*, *Hulting*, *Oscar Olsson*, *Malkolm Pettersson* och *Lillienau*.

Bilaga A.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 15 februari 1918 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt kanslersämbetet för rikets universitet att skyndsamt till Eders Kungl. Maj:t inkomma med yttrande över en inom riksdagens andra kammare väckt, till andra kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 291, däri föreslagits, att andra kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t begära undersökning, dels huruvida icke studentexamen, särskilt för de allmänna läroverkens egna lärjungar, borde kunna omläggas så, att efter censorsinstitutionens eventuella slopande eller omskapande till en klagoinstans, lärarnes efter hand samlade omdöme om lärjungarne bleve utslagsgivande, i samband varmed frågan om ändrad bortvals rätt och om betygs giltighetstid borde även tagas i betraktande, dels ock huruvida icke i de fall, där nu kräves »full studentexamen» för tillträde till vissa studier, dessa bestämmelser kunde utbytas mot fordran på studentkunskaper endast i vissa »uppräknade» ämnen.

Då jag till åtlydnad av denna nådiga befallning härmed får i underdånighet avgiva det infortrade yttrandet, har till en början till besvarande uppställt sig det spørsmålet, i vilka avseenden upplysningar jämlikt § 46 riksdagsordningen av mig sålunda äskas i anledning av ifrågavarande, till ovanbemälda riksdagsutskotts behandling hänvisade motion. Då varken utskottsremissen bifogade skrivelse, ej heller den nådiga remissens innehåll giva någon ledning till besvarande av detta spørsmål, och då det gifvetvis icke åsyftas, att jag skulle, utan att dessförinnan hava genom vederbörande akademiska myndigheter åvägabragt nödig utredning, skyndsamt avgiva underdånigt betänkande i alla de omfattande och viktiga undervisningsfrågor, vilka i motionen framkastats till övervägande inom riksdagen, har jag funnit mig böra, jämte meddelande av vissa uppgifter angående hit hörande, av mig behandlade eller eljest under utredning varande ämbetsärenden, allenast göra några allmänna uttalanden om min uppfattning av de i motionen vidrörda spørsmålen.

Vad då först angår frågan om studentexamens omläggning i allmänhet genom gymnasiets uppdelning i flera linjer med eventuell minskning i antalet läroämnen, vilken fråga jämväl för den fortsatta utbildningen vid universitet är av stor betydelse, är densamma, enligt vad jag har mig bekant, för närvarande föremål för utredning hos kungl. läroverksöverstyrelsen. Beträffande studentexamen såsom specifik grundval för universitetsstudier av olika art har jag uti två viktiga hänseenden, nämligen i fråga om kvalificerad studentexamen såsom villkor för behörighet att avlägga examen dels inom juridisk och dels inom teologisk fakultet, helt nyligen varit i tillfälle att, efter verkställd utredning hos vederbörande akademiska myndigheter, till Eders Kungl. Maj:t avgiva särskilda underdåniga uttalanden, i vilka jag framlagt förslag till vissa ändrade bestämmelser i nämnda hänseenden. Framställning om ändring i bestämmelserna om kvalificerad

studentexamen för blivande medicine studerande har jämväl blivit till mig ingiven och är för närvarande föremål för utredning.

Riktlinjerna för de sålunda pågående reformarbetena äro emellertid helt och hållet andra än de, som skisserats i den remitterade motionen. Det syftemål, som vid dem varit och är det ledande, är nämligen ingalunda det, som synes föresväva motionären, nämligen att i främsta rummet underlätta studentexamens avläggande för så många som möjligt — såsom genom censorsinstitutionens upphävande, borttagande av studentexamens egenskap av examen rigorosum för läroverkets egna lärjungar, bortvalsrättens obegränsade utsträckning och studentexamens avläggande successivt under en tidsperiod av fem år. Målet har tvärtom, för så vidt angår studentexamen såsom förberedelse för akademiska studier, varit att, medelst skärpta bestämmelser om kvalificerad studentexamen i vissa fall, garantera solidare förkunskaper för fortsatta vetenskapliga studier än studentexamen i sin nuvarande form visat sig kunna göra. Då sålunda från de håll, som representera verklig sakkunskap på förevarande område, studentexamens reformering påyrkas i den riktningen, att densamma må kunna lämna ett mera fylligt och mera tillförlitligt underlag för vetenskapliga studier inom olika fakulteter än för närvarande är fallet, måste naturligtvis yrkanden, vilkas godkännande skulle verka i rakt motsatt riktning, nämligen till en sänkning av studentexamens värde såsom förberedelse för vetenskapliga studier och såsom garanti för den allmänbildning, vilken ovillkorligen bör för dessa förutsättas, på det bestämdaste avstyrkas.

Beträffande särskilt förslaget om censorsinstitutionens upphävande vill jag allenast erinra därom, att denna institution, som historiskt sett utgör ett slags ersättning för den kontroll från universitetets sida över de vid dem inträdande studerandes förkunskaper, som förut utövades genom den gamla studentexamen vid universiteten, redan genom sin tillvaro torde hava förhindrat uppkomsten av åtskilliga missförhållanden, såsom en ojämn tillämpning av examensfordringarna m. m.

Vidkommande slutligen det huvudmotiv, vilket synes ligga till grund för motionen, nämligen såsom det i motionen uttryckes, en önskan att »underlätta studier, särskilt för fattigare begåvningar», vill jag anföra följande. Att vägen till bildning och studier bör stå öppen för alla och att för fattiga begåvade studiosi fortskridandet på denna väg i möjligaste mån underlättas, är givetvis ett intresse av stor betydelse, som för övrigt i vårt land är sedan länge både erkänt och i det hela ganska väl tillgodosett. Men detta syfte bör man ingalunda söka ernå genom att sänka fordringarna på noggrann och effektiv kontroll över de nödiga insikternas befintlighet och över givna bestämmelsers likformiga tillämpning eller genom att låta kraven på homogena och systematiska kunskaper få vika för en önskan att för några studerande underlätta studierna — t. ex. genom att införa den av motionären förordade rättigheten för den studerande att i studentexamen »plocka ihop betygsenheter hur det honom (henne) lyster» — ej heller genom att eftergiva fordran på samtidigt förefintliga insikter i alla uti studentexamen ingående ämnen. Ett reformarbete i sådan riktning måste, såsom grundat på en missuppfattning av gymnasialstudiernas och studentexamens betydelse och ändamål, anses helt och hållet förfelat.

Då jag sålunda anser en omarbetning av de för studentexamen nu gällande

reglerna ingalunda kunna lämpligen grundas på en undersökning av den art, som i motionen föreslagits, får jag i underdånighet såsom min uppfattning uttala, att densamma bör lämnas utan avseende.

De remitterade handlingarna varda härhos återställda.

Stockholm den 23 februari 1918.

Underdånigst:

CARL SWARTZ.

Otto Cronborg.

Bilaga B.

Till Konungen.

I anledning av härhos återgående nådiga remiss får läroverksöverstyrelsen i underdånighet anföra följande.

Motionären föreslår en undersökning, huruvida icke studentexamen särskilt för läroverkens egna lärjungar bör kunna omläggas så, att, efter censorsinstitutionens eventuella slopande eller omskapande till en klagoinstans, lärarnas efter hand samlade omdöme om lärjungarna blir utslagsgivande. Såsom motiv härför framhålles, att examinerandet inför censorer för lekmanen närmast liknar en förolämpning mot lärarkåren, att censorerna verka förryckande i det naturliga förtroendefulla förhållandet mellan lärare och lärjungar och enerverande på lärjungarna, att hela censorsinstitutionen är obehövlig och kostar staten en mängd pengar, som kunde bättre användas.

Vad först lärarna beträffar, torde dessa, med bortseende från enstaka undantag, lika litet som andra statens tjänstemän uppfatta inspektion och kontroll över deras arbete såsom en förolämpning. De torde fast mera betrakta censorsinstitutionen såsom ett värdefullt stöd i deras strävan att upprätthålla undervisningen på tillbörlig nivå och att rättvist bedöma lärjungarnas insikter och mognad. I de fall, där en lärjunge under de terminer, som närmast föregå studentexamen, av lärarna bedömts med svaga betyg och i studentexamen av sina lärare endast med tvekan anses kunna godkännas, ha censorerna att med vunnem överblick över hela såväl den skriftliga som den muntliga examens gång samt med hänsyn till föregående terminers skrivningar och betyg avgiva sitt godkänd eller icke godkänd. I de fall åter, där lärarna kunna bestämt formulera sina betyg, bli redan med den nuvarande censorsinstitutionen lärarnas efter hand samlade omdöme om lärjungen så gott som undantagslöst utslagsgivande.

Under femårsperioden 1912—1916 uppgick antalet underkännanden i den muntliga studentexamen till 3,5 procent av de examinerades antal. Av dessa underkännanden berodde 1,9 procent på censorernas votum och 1,6 procent på de av lärarna avgivna betygen. Härvid bör emellertid erinras, dels att flera av de först i den muntliga prövningen underkända rätteligen bort underkännas redan i den skriftliga, dels att genom lärarnas till examensprotokollet uttalade tvekan be-

träffande betyget godkänd i något eller några ämnen censorerna kommit att formellt verkställa underkännanden, som i själva verket endast varit en direkt följd av lärarnas betygssättning.

Den läroverkets lärjunge, som under troget arbete sökt tillgodogöra sig den meddelade undervisningen, fruktar icke och har intet att frukta av examinerandet inför censorer, och detta gäller även för de mera sällan förekommande fall att någon av dessa själv skulle övertaga någon del av förhöret. Var och en som övervarit en studentexamen, torde, efter alla berättelser om examinandernas upp-
agiterade nervositet, med tillfredsställelse konstatera det lugn och den alldaglighet, som i allmänhet präglar själva examen. Att däremot illa förberedda examinander frukta examen, är helt naturligt, liksom även att de, om de i densamma misslyckas, söka lägga skulden icke på sin egen okunnighet utan på ett olämpligt handhavande av examen och därav hos dem framkallad nervositet. Lärjungar av denna kategori skulle säkerligen bliva icke mindre nervösa inför varje prövning av deras kunskaper, även om denna, såsom i motionen föreslås, skulle ske efter hand och i godan ro av lärarna i klassen. Överstyrelsen skulle icke finna välbetänt, om på grund av hänsyn till dessa lärjungar studentexamen under censur skulle avskaffas vid läroverken.

De av motionären andragna känsloskålen för studentexamens och censorsinstitutionens avskaffande kunna med lika stort eller lika litet berättigande anföras för borttagande av varje kontrollåtgärd över anförtrott arbete från statens, kommunens eller den enskilde arbetsgivarens sida.

Överstyrelsen tillåter sig i detta sammanhang erinra, att vid de allmänna läroverken realskolexamen avlägges utan censur. Erfarenheten i fråga om denna examen har visat, att stadgade fordringar för examens godkännande på sina håll icke tillbörligt upprätthållits, varför examen förlorat i anseende och icke medfört den med densamma ursprungligen äsedda nyttan. Erfarenheten har därjämte visat, att saknaden av censur i sagda examen även återverkat så, att fordringarna för flyttning till realskolans avslutningsklass kommit att läggas lägre än tillbörligt är. Det synes ingalunda uteslutet, att, om censuren vid studentexamen bortföle, fordringarna för godkännande även i denna examen så småningom skulle sjunka. En följd härav åter torde bliva, att universitet och övriga fortbildningsanstalter funne sig nödsakade, att av de studenter, som vid ifrågavarande anstalter ämna fortsätta sina studier, fordra inträdesprövning eller genomgående av propedeutiska kurser med avslutningsprövning.

En av censorernas uppgifter är att tillse, att undervisningens resultat, sådant detta framträder i studentexamen, motsvarar stadgade fordringar, samt att dessa fordringar icke tillåtas att vid ett läroverk bli otillbörligt höga, vid ett annat otillbörligt låga. Genom att under ungefär två månader av året kunna ägna sig uteslutande åt studentexamens ledning och övervakande bli censorerna synnerligen skickade att uppmärksamma eventuella avvikelser ifrån den givna normen och i sin mån bidra till olägenheternas avhjälpande.

I Norge och Danmark har man icke blott icke ansett sig kunna avvara examen under kontroll av censorer utan har fastmera gjort såväl själva prövningen som dennas censurering mera rigorös än i Sverige.

Då i motionen framhålles, att censorsinstitutionen kostar staten en mängd pengar, som kunde bättre användas, får Överstyrelsen erinra, att kostnaderna för censorernas resor och arvoden helt och hållet bestridas av de avgifter, som erläggas

av dem, som anmälaf sig till studentexamen, samt att denna anmälningsavgift alltsedan censursinstitutionens inrättande år 1865 utgått med tjugu kronor för varje lärjunge.

Av det nu anförda torde framgå, att censursinstitutionen fyllt en viktig uppgift och kan anses ha varit till gagn för den undervisning, som avslutas med studentexamen. Då därtill kommer, att censorena även genom det sätt, på vilket de i allmänhet fullgjort sitt grannliga värv, skapat en känsla av trygghet beträffande studentexamens handhavande och dess resultat, synas välgående skäl vare sig för den nuvarande censursinstitutionens eller studentexamens avskaffande för närvarande icke föreligga.

I motionen vidröres också frågan om utsträckt bortvals rätt och utsträckt giltighetstid för de för studentexamen förvärvade betyg i olika ämnen. Enligt gällande läroverksstadga kunna ämnen inom vissa gränser bortväljas i skolans två sista årsklasser. Erfarenheten har visat, att denna bortvals rätt icke i önskvärd grad lett till därmed åsyftat resultat, nämligen att möjliggöra en koncentration och fördjupning av studierna inom de efter bortvalet återstående ämnena. Den olikhet i fråga om studentexamens värde, som redan nu medgiven bortvals rätt bidragit att skapa, skulle givetvis bliva ännu större i och med bortvals rättens ytterligare utvidgning efter varje lärjunges eget gottfinnande. En student, vars examensstudier omfattat endast ett fåtal ämnen, skulle säkerligen i de flesta fall snart nog känna sig sakna de hjälpmedel för sin fortsatta utbildning, som en mera omfattande studentexamen skulle erbjuda. De på realskolans stadium förvärvade kunskaper och färdigheter äro härvid icke tillräckliga.

Det mål, en utvidgad bortvals rätt eller ett fritt ämnesval avser att ernå, nämligen undvikande av alltför stark ämnesträngsel och därav följande överansträngning av lärjungarna och förtyligande av studierna, torde säkrare vinnas genom införande av fasta studielinjer, som, till början färre, under gymnasiets två sista läsår fördelade sig på ett större antal linjer med så inskränkt antal ämnen och veckotimmar som möjligt.

Vad slutligen beträffar den del av ifrågavarande motion, däri utredning begäres angående studentexamens behövlighet för vissa levnadsbanor, torde det icke tillkomma överstyrelsen att däröver avgiva yttrande.

På grund av vad sålunda blivit anfört finner överstyrelsen inga skäl föreligga att för närvarande vidtaga de ändringar beträffande studentexamen, som av motionären påyrkats och här i korthet blivit berörda.

I avgörande av detta ärende hava överdirektören Falk samt läroverksråden Hennig, föredragande, och Aström deltagit.

Stockholm den 1 mars 1918.

Underdånigst:

AUG. FALK.

Anders Hennig.

Axel Berlin.